

INSON HUQUQLARI VA ERKINLIK LARI SOHASIDA TA'LIM VA INNOVATSIYALAR.**Rahmonova Xurshida Artikovna***Toshkent Xalqaro universiteti Yurisprudensiya
yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Inson huquqlari nima? Ular qanday shakllanadi? Inson huquq va erkinliklari o'zi nimaga kerak? Keling dastlab ushbu savollarga javob bersak.

Inson huquq va erkinliklari bu – inson tug'ilishidan tortib vafot etishigacha bo'lgan davr mobayniga unga hamrohlik qiladigan jihatdir. Inson huquq va erkinliklari har bir fuqaroga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi. U insonga kam ko'stsiz yashash imkonini beruvchi madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy sohalarda o'z qobiliyatlarini amalga oshirishni ta'minlovchi huquqiy maqomdir. Bu huquqlar har bir fuqaroni jinsi, irqi, millati, dini, tili, kelib chiqishidan qat'iy nazar hech kim hech qanday kamsitaolmasligini belgilab beradi. Inson huquqlari kundalik turmush tarzimizda, ta'lim olishimiz, mehnat qilishimiz, ijtimoiy ta'minot va boshqa bir qator huquqlarni o'z ichiga oladi.

1948- yilda Birlashgan Millatlar tashkiloti Bosh Assambleyasi tomonidan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilindi. Ushbu hujjat inson haq-huquqlarini belgilaydigan birinchi yuridik hujjatdir. Bugungi kunga kelib ushbu hujjat bir qator davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilindi. Shundan so'ng jahon miqiyosida qo'shimcha ravishda yana bir qator hujjatlar qabul qilindi.

Inson huquqlarini quyidagi asosiy xususiyatlarga bo'lishimiz mumkin.

1. Universallik
2. Ajralmaslik
3. Bo'linmaslik
4. O'zaro bog'liqlik
5. Tenglik
6. Kamsitmaslik

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach ijtimoiy-siyosiy hayotning har bir sohasida olib borilayotgan ulkan islohotlar zamirida, inson manfaati va uning huquq va erkinliklariga qaratilgan e'tibor, uning sha'ni hamda qadr – qimmatini hurmat qilishni bosh maqsad sifatida belgilab qo'ydi. Inson huquq va erkinliklariga rioya qilinishini ta'minlash fuqarolik jamiyatini hamda demokratik huquqiy davlat qurishning asosiy shartidir. Bugun davlatimiz ana shunday demokratik davlat parbo etish uchun inson huquqlari va erkinliklariga qaratilgan bir qator hujjatlarni qabul qildi hamda uni amaliyotga tadbiq etdi, Jumladan Oliy yuridik kuchga ega bo'lgan, bosh qomusimiz Konstitutsiyamizning bir qancha moddalari aynan shaxs manfaatlari uning qadr qimmatini hamda huquq va erkinliklari ularni himoya qilishga qaratilganligi bilan e'tiborlidir. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning ikkinchi bo'limi to'laqonli "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari" deya nomlangani ham inson haq huqlariga qaratilgan e'tibor na'munasidir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.12.2018 yildagi Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risidagi qaroriga asosan ko‘plab ishlar amalga oshirildi.

Inson huquq va erkinliklarini ta‘minlashda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq va Virtual qabulxonalari, shuningdek, Bosh vazirning Tadbirkorlar murojaatlarini ko‘rib chiqish bo‘yicha qabulxonalari alohida o‘rin egalladi.

Sudlarda ishlarni ko‘rib chiqishda adolatni, ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlash uchun “Elektron odil sudlov” tizimi joriy etildi. Aholiga bepul yuridik yordam ko‘rsatish tizimi, shuningdek, Advice.uz huquqiy ma‘lumotlar tizimining imkoniyatlarini kengaytirish hamda fuqarolarga bepul huquqiy maslahatlar xizmatini ko‘rsatuvchi “Madad” nodavlat notijorat tashkilotini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha chora-tadbirlar qabul qilindi.

O‘zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari ta‘limi sohasidagi butunjahon dasturida faol ishtirok etmoqda. “Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish konsepsiyasi” va BMTning Inson huquqlari sohasida ta‘lim va tarbiya to‘g‘risidagi deklaratsiyasi qoidalarini amalga oshirish bo‘yicha Milliy harakat dasturining ijrosi yuzasidan keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari, ta‘lim muassasalari aholi orasida umuminsoniy qadriyatlar, inson huquqlarini hurmat qilish va rioya qilish tamoyillarini ommalashtirishga, shuningdek, fuqarolarning huquqiy axborotdan foydalanishini ta‘minlash jarayoniga keng jalb etilgan.

Fuqarolarning siyosiy huquqlari va erkinliklari, fikr, so‘z va vijdon erkinligini ta‘minlashda jamiyat va davlat boshqaruvidagi keng qamrovli tub o‘zgarishlar katta ahamiyatga ega. Parlament va jamoatchilik nazoratining samarali mexanizmlari mustahkamlanmoqda. Vazirlar Mahkamasining parlament oldidagi mas‘uliyati sezilarli darajada kuchaytirildi. “Elektron parlament” va “Elektron hukumat” tizimi rivojlantirilmoqda, davlat xizmatlarining turlarini kengaytirish, ularning imkoniyatlari, sifati va tezkorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar qabul qilinmoqda.

Parlament, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining rolini kuchaytirish, “Xalq qonunlarning tom ma‘noda yagona manbai va muallifi hisoblanadi” hamda “Barcha muhim qarorlar bevosita xalq bilan muloqot asosida, jamoatchilikning fikrini hisobga olgan holda qabul qilinadi” tamoyillarini amalga oshirish bo‘yicha tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekistonda inson huquqlariga rioya qilish va uni himoya qilishning milliy mexanizmlarini yanada mustahkamlash va rivojlantirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining inson huquqlari bo‘yicha vakili (ombudsman) va Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi faoliyati tubdan takomillashtirildi. Bola huquqlari bo‘yicha vakil va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo‘yicha vakil lavozimlari joriy qilindi.

Fuqarolarning ijtimoiy va madaniy huquqlarini ta'minlashning noyob tizimi yaratildi. "Obod qishloq", "Obod mahalla", "Yoshlar — kelajagimiz", "Besh tashabbus" kabi 20 dan ortiq davlat ijtimoiy dasturlari va konsepsiyalari amalga oshirilmoqda. BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida milliy maqsadlarni ro'yobga chiqarish, inson taraqqiyoti bo'yicha yuqori indeksga ega bo'lgan (intellektual salohiyati, savodxonligi, insonning o'rtacha umr ko'rish davomiyligi) davlatlar darajasiga erishishga, ijtimoiy sohaga innovatsiyalarni keng joriy etishni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar qabul qilinmoqda.

Ta'lim va tarbiya sohasida keng ko'lamli tub o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. 2025-yilga borib, 3 — 7 yoshdagi bolalarning 74,5 foizini maktabgacha ta'lim bilan qamrab olishni nazarda tutuvchi maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi hayotga joriy etilmoqda. 11 yillik maktab ta'limi tizimi qayta tiklandi. Bugungi kunda davlat, nodavlat va xorijiy oliy o'quv yurtlarining soni ortib bormoqda.

O'zbek tilining xalqimiz ijtimoiy hayotidagi nufuzi oshirilmoqda hamda xalqaro darajada "Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari" tamoyili asosida chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Kam ta'minlangan oilalar, nogironligi bo'lgan shaxslar, mehnat migrantlari, bolalar, yoshlar, ayollar, katta yoshdagilarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, shuningdek, oila institutini mustahkamlash bo'yicha ishlar tubdan qayta ko'rib chiqildi. Oila institutini mustahkamlash bo'yicha konsepsiya qabul qilinib, uning mazmunida oilaviy mojarolarni hal etish mexanizmlari, ayollar va bolalar huquqlarini himoya qilish masalalari o'rin oldi.

Gender tenglikni ta'minlash maqsadida bir qator qonun hujjatlari qabul qilindi. Xususan, 2019-yilda qabul qilingan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi, "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonunlar shular jumlasidan. Xotin-qizlar uchun 197 ta Zo'rlik ishlatishdan jabr ko'rgan shaxslarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish, o'z joniga qasd qilishning oldini olish markazlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bo'yicha 200 dan ortiq innovatsion maktablar tashkil etildi. Erkaklar va ayollar uchun nikoh tuzishning minimal yoshi o'n sakkiz yosh etib belgilandi.

Mamlakatda uzoq vaqtdan beri yashab kelib, O'zbekiston fuqarosi degan huquqiy maqomga ega bo'lmagan 50 mingga yaqin yurtdoshlarimizning ana shu muammosi hal etilib, ularni O'zbekiston fuqarolari sifatida tan olishning qonuniy choralari ko'rildi. Propiska qilish tizimidan xabar berish xususiyatidagi ro'yxatdan o'tkazish tizimiga o'tish bo'yicha ishlar amalga oshirildi.

Barcha iqtisodiy va ijtimoiy dasturlar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha qabul qilinayotgan investitsion loyihalar yangi ish o'rinlarini yaratish, shuningdek, mehnat migrantlarining huquqlari va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan. Bandlikka ko'maklashish jamg'armasi, Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi shaxslarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasi tashkil etildi.

“Inson manfaatlari hamma narsadan ustun” degan tamoyil asosida xalqimiz hayotini tubdan yaxshilash bo‘yicha olib borilayotgan keng ko‘lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni davom ettirish, aholi farovonligini oshirish va uning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish davlat hokimiyati organlarining bosh vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

O‘zbekistonda vijdon erkinligi huquqini ta‘minlash sohasida keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda mamlakatda 16 ta konfessiyaning 2 277 ta diniy tashkilotlari o‘z faoliyatini olib bormoqda. “Jaholatga qarshi ma‘rifat” g‘oyasini amalga oshirishga, diniy ta‘lim va ma‘rifat tizimini rivojlantirishga, diniy xodimlar tayyorlashga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

O‘zbekiston xalqaro huquq subyekti sifatida o‘z rivojlanishining yangi bosqichiga ko‘tarilmoqda va xalqaro norma ijodkorligining faol ishtirokchisi va yangi xalqaro shartnomalarning tashabbuskori sifatida maydonga chiqmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida 22.06.2020 yildagi PF-6012-son O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni,
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
3. Inson huquqlari. O‘quv qo‘llanma F.Yusupova :-Toshkent -2024